

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Schefferi Argentoratensis De Re Vehiculari Veterum Libri Duo

Scheffer, Johannes

Francofurti, 1671

Cap. XV. De axungia & similibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13156

desumpta ex veteri Magistro, qui hanc expositionem annotaverat ad locum alicujus Poëtæ, apud quem hoc casu ea vox occurrebat. Cæterum, uterque locus Hesychii ταυρεῖαν exponit μάραγναν, μάραγνα verò μάστιξ. Pollux lib. X. cap. 13. ὁ μὲν τοι πλάτων ὁ κωμικὸς ἐν Κλεοφῶντι, μάραγναν πλὴν μάστιγα ὠνόμασεν. *Plato comicus in Cleophonte flagellum maragnan appellavit.* Sic igitur & ταυρεῖα sive taurea flagellum erit. Verum taurea nonnunquam quoque *per vus*, quod est plane βένευρον. Hesychio est κισσηρίς. Sic enim habet: κισσηρίς, βένευρον. Quod vocabulum videtur ei inditum ab κισῶ, cujus meminit Etymologici auctor, deducitque à κίειν, velut ea pars, in qua sedes desideriorum atque voluptatis. Sed ad alia procedendum.

Cap. XV.

De axungia & similibus.

Axungia. Ungven. ἄπῳ. Στέαρ. Lexicon Argentoratense corrigitur. Ὀξύγιον. Arbina. Hesychii lectio defensa contra Salmasium & Meursium, & explicata. Ἀξύγιον. Ἀξύγιον. Moschopulus emendatur. Amurca. Sufflamen. A Salmasio dissentitur. Ἀγκύριον τροχῶν. Ἐπιχλιδς, τροχόπεδον. Succula. Comenius rejicitur.

ARma memoravimus, quæ ad eqvos spectant; restant illa, quæ ad vehicula. Nam cum etiam in illis culpa quædam possit residere, quo minus commodè facileve duci queant, ei occurrendum erit. Culpa ejus maximum in rotis est axeqve: Nisi enim volubilitas earum ratione aliqua juvatur, ægrè solent circumagi, præcipuè, si vehiculum onere aliquo sit grave. Hac de causa pridem coëptum, ut ungantur axes pingvi medicamine, quod *axungiam* Latini nominarunt. Rectè namque Vossius in Etymol. *Axungia ita dicta, quod ea currum axes ungantur, ut facilius circa eas volvantur rotae, brevique tempore majus conficiant spatium.* Et confirmat Plinius lib. XXVIII. cap. 9. *Axungia antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis ad faciliorem circumactum rotarum utebantur, unde nomen.* Palladius simpliciter appellat *ungven*, lib. I. t. 17. *Tantum sumes ungvinis, quod vocamus axungiam.* Græcis ἄπῳ est. Tzetzes ad Hesiodum: πλῆμνα εἰσι τὰ ξύλα, τὰ πρὸ ἄξονι ἀντερείδοντα, εἰς ἀπολλάκις καὶ ἄπῳ ἐμβάλλουσιν οἱ γεωργοί, ὅππῃ τὰ ταχέως διατρέχειν πλὴν ἀπασαν.

ἀμυξαν. Modioli sunt ligna, axi respondentia, in quæ sæpius axungiam immittunt agricolæ, ut celerius currere vehiculum totum queat. Ita Philoxenus: *Axungia*, λίπῳ ἐν ᾧ τὸς ἄξονας χρίουσιν. In antiquo Lexico Argentorateni *ξέας* redditur. Verba ejus hæc sunt: *Axungia*, ξέας, ὄον. Nempe ξέας & λίπῳ idem. Hesychius: στεας, λίπῳ, ζῶον. Sed quid illud ὄον? Mihi non est dubium, quin distinctione sublata legendum sit ξέας ὄον. Vult nimirum axungiam fuisse ex adipe suillo, quod ξέας ὄον significat. At Plinius axungiam & Græcos ait nominasse. Ita namq; habet loco supra indicato: *Axungiam etiam Græci appellare eum in voluminibus suis*. Verum hoc de Græcis ejus ævi est intelligendum, cum axungia sit vox Latina, sicut ipse fateatur. Sanè ὄξυζιον occurrit apud Dioscoridem lib. III. cap. 104. qui aut ejus tempore, aut paulò ante vixit. Sed & alii deinde ita usurparunt. Inde habes in Glossario veteri: ὄξυζιον, arbina, ungven, ungvina. Ubi ungven usurpatum vides eo modo, sicut apud Palladium. *Arbina* est *arvina*. Lexicon Argentoratense: *Arvina*, λίπῳ. Glossæ aliæ: *Arvina*, λίπῳ ἀνευ σαρκός. Meminit & Hesychius: ἄρβινον, κρέας σκελετοῖ. Mutant hoc in loco Scaliger & Meursius vocem κρέας in ξέας, citra causam, ut opinor. Scilicet ἄρβινον vel ἄρβιν Græcum & Latinum *arvina* est ab Æolico ἄρβιξ, pro quo Latini fecere *arvix*, & postea *arvinus*. Est autem *arvix* idem, & quod alias vocatur *aries*, sicut pluribus ostendit Vossius in Etymologico. Ergo *arvinus*, a, um, significabit id, quod est ex ariete. Hoc autem non ad adipem ipsius pertinebit magis, quam ad carnem. Ut mihi dubium non sit, Hesychium per ἄρβινον docere voluisse, Siculos intellexisse κρέας, id est, carnem, eamq; arietinam. Quamquam alias significarit quoq; ejus adipem, ut ex superioribus cognovimus. Quo etiam videtur respexisse Hesychius, & cum alias ἄρβινον esset λίπῳ ἀνευ σαρκός, ut supra indicabant Glossæ Philoxeni, docere voluisse Siculis significare quoq; κρέας. Id quod eo mihi probabilius apparet, quia ξέας nimis longè abit à κρέας, cujus tamen sensus non est alienus ab hoc loco. Pro ὄξυζιον dixerunt etiam ἄξυζιον propiore sono. Ita enim reperitur apud Phæmonem, & Alexium Comnenum, sicut Meursius notavit. Sed & est ἄξυζιον apud Moschopulum, cujus hæc

hæc sunt verba: λίπ & τὸ ἐν σαρκὶ, ἀξέγκιον. Ita habent editi. Sed distinctio delenda est, cum ἀξέγκιον ad præcedens ἰδ referatur. Hoc vult, λίπ & significare adipem carni junctam. Ut sit quædam differentia inter ipsum & ἀξέγκιον. Hoc significare λίπ & ἀνευ σαρκός, ut Philoxenus dicebat supra, id est, adipem absque carne, separatam scilicet: Illud verò ἀξέγκιον ἐν σαρκὶ, id est, adipem cum carne. Ceterum, cum axungia Græcis λίπ & sit, ut Tzetzes docet, illud verò adipem significet quemcunque, inde colligas, hunc adhiberi solitum in istos usus. Maximè verò laudabatur suillus. Plinius profectò lib. XXVIII. cap. 10. verba superius adducta de axungia retulit ad adipem suillum. Antecedit enim ante omnia: *Proximum in communibus adipis laus est, sed maximè suilli.* Sequuntur postea varii ejus usus. Postremo additur: *Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis utebantur.* Unde illud manifestè discimus. Neq; alia est causa, cur in Lexico veteri axungia exponatur σέαρ ὕειον, ut superius ostendi. Respexisse quoque Martialis huc videtur, quando ait lib. II. ep. 78.

*Cosconi, qui longa putas epigrammata nostra
Vtilis unguendis axibus esse potes.*

Scilicet adipe unguntur axes, qui est pingvis. Pingve porro, quicquid sordidum, crassum, stupidum. Nonius: *Pingve positum pro impedito & inepto.* Subdit testimonium Ciceronis ex lib. IV. Academ. ubi ait: *Quod ipsi Antiocho pingve videtur & sibi ipsi contrarium.* Et sic Flaccus I. Sat. 3.

Tardo cognomen pingvis damus. -- --

Accedit, quod ad axes usurpetur adeps suillus, suem autem indicare hominem impurum atq; lutulentum vulgo constat. Apud Romanos loco adipis adhibebant aliquando amurcam. Cato de R. R. cap. 97. *Amurca decocta axem ungit, & lora, & calciamenta, & coria, omnia meliora facies.* Plinius lib. XV. cap. 8. tradit eadem, ex eoque Catone. Idem, quomodo decocta fiat, ostendit lib. XXIII. cap. 3. *Multo, inquit, omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo vase ad crassitudinem mellis.* Est autem amurca sordidum illud, quod emergit in oleo. Servius ad Virgilio Georg. I. verbis, *nigra perfundere*

fundere amurca: Olei, inquit, sordibus, sed his, quæ præcedunt. Nam sordes, quæ sequuntur oleum, faeces vocantur. His ergo sordibus decoctis s'vadet Cato axes ungendos. Quamquam vix existimem, fuisse hoc vulgare. Varro enim lib. I. cap. 49. de amurca: *Ex olea fructus duplex, oleum, quod omnibus notum, & amurca, cujus utilitatem quod ignorant plerique, licet videre è torculis oleariis fluere in agros, ac non solum denigrare terram, sed multitudine facere sterilem.* Si utilitatem amurcæ plerique ignorarunt, & ut rem rejiculam passi sunt defluere, vix ad axes adhibuerunt. Deinde nec hoc scio satis, an axungia loco commendarit Cato. Potius putavit roborari, sicut reliquam suppellectilem ligneam, si bibissent altius oleosam hanc amurcam. Videturque hoc ostendere, quod habet in superioribus, omnia meliora facies. Coria profectò, lora, calciamenta meliora, durabiliora & validiora ibi intelliguntur. Quod proinde pertinuerit & ad axes. Manet ergo axungia veterum ex adipe suillo. Sed an solo, num aucto rebus aliis? Hodie certè picem nauticam alibi, alibi resinam cum cæra una decoquere cum eo consueverunt. Sed hoc veteribus quoque fuisse receptum, vix opinor. Plinius profectò lib. XXVIII. c. 9. cum axungia, quam memorat ex adipe suillo, medicinas memorat, nil in ea notabile refert præter ramenta ferri ex axe. *Sic quoque, ait, utili medicina, cum illa ferrugine rotarum.* Præter ferruginem rotarum, id est, ramenta ex attritu ferramentorum in modio & axe, indeque nigras sordes, nil in axungia vulgari memorabile recenset. Atque istoc quidem est, quo vehiculorum cursum adjuvabant. Quoniam verò aliquando sisti debuit, eo quoque sine habebant instrumentum. Id vocare *sufflamen* Latini solebant. Juvenal. Sat. VIII.

Ipsæ rotas adstringit multo sufflamine Consul.

Et qui ejusmodi impedimentum rotæ injiciebat, *sufflaminare* illam dicebatur. Seneca in extremo Apocolocynt. *Aliquando Ixionis miseri rotas sufflaminandam.* Docet uterque *sufflamen* & *sufflaminare* spectasse ad rotas, easque adstringendas, & impediendas à circumactione. Ut mirari satis nequeam Salmasium, qui in epist. de Cruce p. 414. accepit de furca remonis potius, cum hæc tamen nihil pertinuerit

rimuerit ad rotas. Cæterum, sufflaminare rotas solebant plerumque, cum ex editiore loco descendendum esset ad depressiorem. Tum enim metus erat, ne rota nimio cursu circumacta vel in iumenta faceret impetum, vel vehiculum ipsum subverteret. Hinc locus Augusti in Haterium, cuius meminit Seneca Procem. IV. Contr. *Tanta erat Haterio velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Augustus optimè dixit: Haterius noster sufflaminandus est, adeò non currere, sed decurrere videbatur.* Bene non currere, quia fit in plano, & cum iusto temperamento, sed decurrere, quia fit ex superiori loco ad inferiora, & propterea cum immodica præcipitatione, ob quam sufflamen adhibendum. Meminit ejusdem dicti D. Hieronymus Epistola ad Pammachium: *Q. Haterius ingenium in numero habebat, ut sine monitore tacere non posset, de quo egregiè Cæsar Augustus: Quintus, inquit, noster sufflaminandus est.* Rotæ scilicet instar, quæ decurrens sine sufflamine stare non potest. Græcis est ἀγκύριον ἀμάξης vel τροχῶν. Philoxenus: *Subflamen*, τροχῶν ἀγκύριον, βοήθεια, κέρισμα ἀμάξης. Solebat autem fieri ex ferro. Sic nos docet Scholiastes vetus ad prædictum Juvenalis locum. *Sufflamen*, ait, *vinculum ferreum, quod inter radios mittitur, dum cli-vum descendere cæperit rheda, ne celeres rotæ sequantur, & animalia vexent.* Lubinus ad eundem locum catenam putavit fuisse. Ita namq; ait: *Rotam sufflamine stringere, est catenam rotæ injicere, ne currus è declivi monte descendens in præceps feratur.* Et huc facere videtur, quod appellat *vinculum* Scholiastes. Quamquam mea sententia fuerit non catena simplex, sed uncata, sive talis, quæ in capite haberet uncum ferreum, qui injectus radio rotam non sinebat circuire. Id quod colligo ex Philoxeni interpretatione, cum ἀγκύριον significet quid curvum & uncatum. Contra Vossius existimat fuisse lignum. Sic enim habet in Etymol. *Dicitur sufflamen de ligno, quo currus in declivibus locis nimio impetu ruentes cohibentur.* Nempe aliquando lignum quoque sive fustem inter radios rotarum immittebant, ut earum sisterent circumactionem. Ita discimus ex Eustathio Odyss. 4. ubi ait: *Φασὶ ὃ ἐποχλήα τὸ διαβαλλόμενον ξύλον διὰ τῶν τροχῶν, ὅτε κατάνηκας τόπους ἐρχομένο, & κωλίων αὐτὸς ἐκτρέχειν καὶ πρηνὲς, ὅπῃ βλάθῃ τὰ ζεύγος.* Vocant autem epo-

Cc

chlea

chlea lignum, quod per rotas trajicitur, cum ad declivia loca ventum est, vetans eas decurrere per precipitia cum detrimento jugalium. Observandum est à Græcis lignum illud dictum ἐποχλέα. Athenæus lib. III. cap. 21. οἶδα ὃ καὶ Ἡρόδην τὸν Ἀττικὸν ῥήτορα ὀνομάζειν τὸ διαβαλλόμενον ξύλον διὰ τῶν τροχῶν, ὅτε καλάνεις τόπας ὁδεύουσιν ἐπορεύετο, καὶ τοὶ Σιμαρίστῃ ἐν τοῖς συνανήμοις ἐποχλέα τὸ ξύλον τῶτο ἐπονομάσαν. Herodem Atticum Rhetorem ego quidem scio trochopeden appellasse lignum, quod per rotas trajicitur, cum per loca declivia curru vectus iter facit, quamvis Simaristus in Synonymis lignum hoc epochlea nominavit. Vides plane lignum fuisse instrumentum hoc, dictumq; Græcis ἐποχλέα. Fuisse verò singulare, quod Herodes Atticus id nominavit τροχοπέδην, quafi quod rotas impediatur. Neq; enim ante ipsum quisquam ita nuncupavit. Quod autem apud Philoxenum sufflamen, explicatur etiam βοήθεια, item κέφισμα ἀμάξις, id fit sine ratione. κέφισμα enim est, quod levat. Glossæ: κέφισμα, levamen. At sufflamen non levabat, potius impediabat. Et quid? si dicamus aliud quid habuisse Philoxenum in animo, cum ista scriberet. Nempe id, quod à vehiculi extremo collocatur, ne, cum enitendum est ad altiora, ipsa volubilitate rotarum relabatur. Lignum est & ipsum, teres, à capite armatum ferro bifurcato, quod pone tractum sequitur, cum vehiculum procedit, at cum recedit, furca terræ immissa, cursum omnem impedit, nec permittit illud relabi. Nisi potius ad machinulam referri debet, quia vehicula sublevabant, cum vel fractus esset axis, vel eximenda rota, vel ipsum è fossa erigendum. *Suculam* Latinè reddidit Comænius. Verum longè aliud quid succula fuit, nempe machina generis tractorii, constans tereti ligno, duobus pluribusve vectibus trajecto, utrinque æqua extantibus longitudine, sicuti Budæus tradidit. Effigies illius cernitur in Notis ad Vitruvium pag. 209. Editionis Elzevirianæ. At machina, de qua ego loquor, non est generis tractorii, sed elevatorii, quod in altum erigit. Ferrum est denticulatum, longum, à summo furcatum, ab imo leviter inflexum. Id intra stipitem ligneum oblongum arctè conclusum erigitur beneficio rotularum, per dentes ferri decurrentium, quas homo validus ansa ferrea in gyrum versa pro arbitrio circumagit. Germani mei vo-

cant

cant eine Winde/ à vertendo, quia conversione crebra ferrum longum procedit receditve, prout ratio negotii videtur postulare. Quamquam, quæ de verbis Philoxeni adferimus, nobis ipsis sint incerta dubiaque. Cum has machinas veteribus fuisse notas ambigamus: Certè veterum sciamus neminem, qui earum aliquam fecerit mentionem.

Cap. XVI.

De vehiculorum ornamentis.

^αἄρματα ποικίλα. Ornamenta vehiculorum ex ære, plumbo albo, stanno, argento, auro. Aurea vehicula nulla. Ex argento calata. Calare, in argento calare, quid. Vehicula auro distincta. Staticulum, quid. Sigillum. Eborata vehicula, gemmata. Politiani versio notata. Isidorus emendatus. Instrata vehicula. Sternere arceram. Rota aenea auro culta. Axis ferreus. Temo argenteus. Iugum aureum. Incoquere argentum. Habena aurea. Bractea in habenis. Fræna aurea. ἄρμα χρυσοχάλινον. Interpres vetus Esra notatur. Strata equorum aurea & purpurea. Phalera. Monilia gemmata. Pectoralia aurata. Iunctura argentea. Meursii lapsus. Sublimia ornamenta. Crines equorum inter aures collecti in nodum. Χρυσάμπυκες. Solea argentea, aurea. Mula unius coloris. Coloris candidi. Lucianus explicatur contra Erasmum. Mula unius magnitudinis. Iulius Africanus exponitur. Mula benefagina. Muliones cum vestitu albo, coccineo, &c.

Venio ad vehiculorum ornamenta: Nam & ipsa exornabant variè temporibus antiquis. Inde legas apud vetustissimum Homerum ἄρματα ποικίλα non uno loco, quæ intelligi vix possunt, nisi diversimodè exculata atq; exornata. Hesychius: Ποικίλα, περιποιημένα, κεκαλλωπισμένα. Pœcila, variegata, exornata. Fuerunt verò illa ornamenta olim ferè ærea. Hinc enim apud dictum Poëtam Il. Δ. ἄρματα ποικίλα χαλκῷ, currus ære ornati. Similiter habemus locis aliis. Ut Il. K. petit Dolon ab Hectore præmii loco sibi dari Pelidis

-- τὸς ἰσχυρὸς τε καὶ ἄρματα ποικίλα χαλκῷ.

Inveniuntur tamen & ex plumbo albo apud ipsum. Ut Il. F.

ἄρματα ὃ χρυσῷ περικασμένα κασιγέρωτι.

Vertunt: Currus autem auro ornati stannoque. Sed κασιγέρων est